

Szerepelt az ülés napirendjén a CD-ROM szabaddalmi tájékoztatás célú felhasználásának lehetőségeire és előnyeire rámutató előterjesztés. A csökkenő árak mellett az említett eszköz egyre nagyobb figyelmet érdemel a szabaddalmi információ és dokumentáció terén is.

Felvetődött a kérdés, hogy a szabaddalmi közlönyök jelentősége megmarad-e a jövőben is az adatbankokon keresztül igen gyorsan elérhető szabaddalmi információk korában. A vita megerősítette, hogy a szabaddalmi kódexek továbbra is fontosak maradnak, főleg a hivatkozási lehetőségek következtében.

Tájékoztató hangzott el a fejlődő országok szakértőinek szánt szabaddalmi információs és dokumentációs kézikönyv helyzetéről. A kézikönyvnek – a bizottsági ülés résztvevői szerint – nem csupán a számítógépes adatbankok gyakorlati kezelésére vonatkozóan kell tájékoztatást adnia, hanem arról is, hogyan lehet ténylegesen "megtalálni" a különböző adatbankokat, információs irodákat és kutatóintézeteket, azaz a hozzáférési lehetőségeket is ismertetni kell.

Új affiliált tagok

1988 májusa és 1989 januárja között a szövetség 13 új társult taggal bővült. Ebből hat nyugat-európai országból, a többi pedig fejlődő országból való. Az affiliált tagok száma így összesen meghaladja a 280-at.

A 45. kongresszus

A szövetség 45. kongresszusára – "Információ mint fejlesztési erőforrás" címmel – 1990. szeptember 3. és 8. között kerül sor Havannában. A tanácskozás házigazdája az 1963-ban alapított kubai Műszaki-Tudományos Dokumentációs és Információs Intézet (Instituto de Documentación e Información Científica y Técnica – IDICT). További információ az alábbi címről kérhető:

Organizing Committee
45th FID Conference and Congress
IDICT
Apartado Postal 2019
La Habana 2,
CUBA

A számítástechnika hatása az állományfejlesztésre

A számítástechnikában jelenleg érvényesülő fejlődési irányzatok mind forradalmibb hatással vannak az állományfejlesztésre. A könyvtárakban elterjedt számítógépes szolgáltatások egyfelől a nyomtatott

Műhelytalálkozó a FID MNB szervezésében

"Mikroszámítógépek könyvtári alkalmazása" címmel egynapos szakmai tanácskozást szervezett a FID Magyar Nemzeti Bizottsága az MTA SZTAKI-val karöltve. A május 18-án tartott ülés szakmai eszmecserére adott alkalmat különböző kisgépes alkalmazások bemutatásával, ill. egyes könyvtári programcsomagok előnyeinek és hátrányainak megvitatásával.

- A programban a következő bemutatók szerepeltek:
- ▶ A TEXTÁR-rendszer alkalmazása a közművelődési könyvtárakban (*Gerő Péter, FSZEK*);
 - ▶ A TEXTÁR alkalmazása az Országos Találmányi Hivatal Szabaddalmi Információs Központjában (*Bendzsel Miklós, OTH-SZIK*);
 - ▶ Könyvtártudományi folyóiratcikkek adatbázisa (*Novák István, OSZK-KMK*);
 - ▶ Időszaki kiadványok repertóriumának gépi indexei (*Sándor Ernő, OSZK*);
 - ▶ Az ISSN Iroda nyilvántartási rendszere (*Somogyi Levente, OSZK*);
 - ▶ A SIVA könyvtári adatkezelő rendszer alkalmazása (*Bor Attila, SZTAKI*);
 - ▶ Micro-ISIS 2.3-as változata és a Mikroinfotéka rendszer (*Varga Sándor–Tóth Ferenc, SZTAKI*);
 - ▶ Mikroszámítógépes alkalmazások az OMK-ban (*Stiegrád Gábor, OMIKK*);
 - ▶ CD-ROM adatbázisok az MTA Könyvtárában (*Füredi Mihály, MTA Könyvtára*).

Az egész napos tanácskozás díszvendége *Walter Koch* professzor, a grazi Institute for Information Management igazgatója volt, aki előadásában ismertette az intézetben folyó mikroszámítógépes alkalmazások rendszer- és szoftverfejlesztési tevékenységét.

Összeállította: Hegedűs Péter

dokumentumokat tették könnyebben és biztonságosabban hozzáférhetővé, másfelől gyökeresen megváltoztatták több hagyományos információkezelési szakma és tevékenység tartalmát. Már ma is az a

helyzet, hogy az állományfeldolgozás különféle mozzanatainak elvégzéséhez nem kell felsőfokú képesítés, hiszen a nem különösebben szakképzetek is könnyen betaníthatók a központosított beszerzések és az osztott katalogizálás megkívánta tevékenységre. Tehát a számítógépesített könyvtárban a könyvtárosi szerepkör igencsak átalakulóban, a papírra rögzítés hagyománya pedig igencsak megszűnőben van. Következésképpen alaposan át kell gondolni az új helyzetből adódó személyi követelményeket is.

A változásokat előidéző tényezők között jelentős szerepet játszik a források beszerzésének együttműködésre alapított megosztása. Ebben nemcsak azon van a hangsúly, hogy egy-egy könyvtárnak kevesebb dokumentumot kell szereznie, amiből megtakarítások adódnak, hanem a forrásmegosztás azon előnye is, amelyek következtében

- ▶ fokozódik a könyvtárak társadalmi megbecsülése,
- ▶ ütőképesebbé válnak a könyvtári szolgáltatások,
- ▶ javul a könyvtárak költséghatékonysága,
- ▶ bővülnek az információhoz való hozzáférés lehetőségei,
- ▶ egyenlő esély nyílik bármely könyvtárban a megkívánt tartalmú és formájú információ elérésére.

A forrásmegosztás kezdetei egyébként a század legelejére nyúlnak vissza, arra az időre, amikor a Kongresszusi Könyvtár elkészítette az első kataloguscédulákat más könyvtárak részére. Csak címszavakban ennek a fejlődésnek néhány további főbb állomása: MARC-szalagok, központosított hálózatok, géppel olvasható katalogizálás, egységesített folyóiratjegyzékek, online számítógépes katalógusok – egytől egyig egy-egy magában álló könyvtár számára elérhetetlen eredmény.

A forrásmegosztásnak tegnapiak és mánk felgyorsult technikai haladása újabb, korábban soha nem tapasztalt lendületet adott azzal, hogy megnyílt a lehető legjobb könyvtárak részére az adatbankokba való "bekopogtatásra", s az elektronikus kommunikáció révén elérni bármely könyvet, folyóiratot és egyéb dokumentumot. Sőt: a forrásmegosztás immár a könyvtári kereteket is meghaladja, azaz esetenként a közvetítő könyvtárra sincs szükség a használó és az információforrás között, minthogy a használó a számára szükséges információhoz személyi számítógépe segítségével közvetlenül jut hozzá. Ebben olyan programok segítik, mint pl. a BRS, a DIALOG, az SDC, továbbá olyan szolgáltatás, mint az EasyNet, amely a teljesen gyakorlatlan végfelhasználót párbeszéd formájában vezeti rá a kereső stratégia kialakítására.

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy a technikai műveleteket végző könyvtárosok sorai mindinkább ritkulnak. Az OCLC, az RLIN, a WLN használata, általában a számítógépes katalogizálás térnyerése feleslegessé teszi a népes katalogizáló személyzetet, úgyhogy annak arányában, ahogy a számítógépes katalogizálás költségei csökkennek s produktumai minőségi javuláson mennek át, a hagyományos címleíró-katalogizáló részleg egyszerűen eltűnik.

Az állománygyarapítást, a gyűjteményfejlesztést mindenkor a könyvtár látogatóinak igényeihez kell közelíteni. Ebből kifolyólag a különféle könyvtárak állománya felettebb változatos lesz, s a gyűjtemények ritkán hasonlítanak majd egymáshoz. S bár az állománygyarapítás elveivel és gyakorlatával a tájékoztatástudományi irodalom behatóan foglalkozik, mindmáig alig esik benne szó arról a sorsdöntő hatásról, amelyet a számítástechnika a könyvtári gyűjteményekre gyakorol. Márpedig ennek a vizsgálata annál is sürgetőbb, mivel egyre gyakrabban jelentkeznek az igények az elektronikus formában elérhető teljes szövegű könyvek, beszámolók stb. iránt.

Számos futurologus a fenti trend alapján a könyvtárak megszűnését jósolja. Szerintük előbb-utóbb minden írott-nyomatott anyag számítógépre kerül, elképzelhető valamennyi szöveges dokumentum egyetlen központi számítógépbe táplálása. Ennek megtörténte után nem lesz akadálya annak, hogy a kívánt anyagért személyi számítógépével bárki bekapcsolódjék a hálózatba, majd az ún. letöltés után az őt érdeklő anyagot tárolja és később bármikor kinyomtassa.

Ekkor a könyvtár sorsa már nem függ szorosan a költségvetés nagyságától, hiszen bárki hozzáférhet a nyomatott szöveghez, ui. a kívánt dokumentumért elég lesz felhívni a központi egységet. Kezdetben erre akkor kerül sor, amikor valamely folyóirat egy konkrét cikkére lesz szükség, amikor is a hangsúly az "on-demand", vagyis az azonnali rendelkezésre bocsátáson van.

Az *on-demand* közlés koncepciójának megvalósulása mélyreható könyvtári következményeket von maga után. Így pl. a könyvtár a folyóirat-előfizetéseket le fogja mondani, s ehelyett a jelentősebb periódikumok teljes szövegű cikkeit nyújtó eladókka köt majd megállapodást. Természetesen ennek a szolgáltatásnak akkor és addig lesz vonzereje, rentabilitása az eredeti folyóiratok szolgáltatásával szemben, amíg költsége kisebb az előfizetésnél, mégha a felhasználó szempontjából felettebb kényelmes voltához nem is fér semmi kétség.

A vázolt ideális technikai társadalomban a könyvtárnak sokan csak az archiválás szerepét szánják, az archívumét, ahol az egyszer már begyűjtött dokumentumok fellelhetők.

Jelenleg a kiadványok, főként a folyóiratok drágulása is válaszut elé állítja mind a könyvtárakat, mind a kiadókat. A könyvek kötetenkénti átlagára – 1977 és 1985 között – 64%-kal, 19,22-ről 31,44 dollárra, a folyóiratoké pedig 143%-kal, 24,59-ről 59,70 dollárra emelkedett.

A kiadóknak arra a belátásra kellett jutniuk, hogy a folyóiratokat könnyebben és gazdaságosabban lehet elektronikus formában értékesíteni. Ez esetben egyszerűsödik elérhetőségük, és a kiadó, a könyvtár és a könyvtárhasználó költségei egyaránt csökkennek. Az on-demand kinyomtatás forradalmasító hatásának kibontakozását tehát az árprobléma is siettet, s ez a

hatás egyaránt kiterjed a folyóirat-gyűjtemények fejlesztésére és a könyvtárközi kölcsönzés gyakorlataira.

Új lehetőségeket kínál a teljes szövegű anyaghoz való online hozzáférés is. Míg korábban az online keresést kizárólag nyomtatott indexek segítségével lehetett végezni, a teljes szövegű keresés a speciális tárgyak, fogalmak és elméletek keresésére vált alkalmassá.

Az utóbbi években csaknem havonta kerülnek forgalomba újabb és újabb online adatbázisok. 1979 és 1986 között, azaz hét év alatt számuk 400-ról 3169-re (692%), a bázisok szolgáltatásainak száma pedig 59-ről 486-ra (724%) nőtt. A szóban forgó időszokban megjelentek és sokasodnak a teljes szövegű adatbázisok is. Jelenleg néhány kiadó már nyomtatott és elektronikus formában egyaránt publikál, de olyan is akad, amely kizárólag elektronikusban.

Az elkövetkező évtizedekben a "hagyományos-elektronikus" kettősség valószínűleg általánossá válik, s ahogy a mikroszámítógépek még kifinomultabbak lesznek, az információs központot egyre többen fogják feltárcsázni kéréseik kielégítése végett. A könyvtárak felkeresése ennek következtében csökken vagy meg is szűnik.

A mikroszámítógépes kapcsolattartásnak feltétele, hogy a terminálként használt berendezés olyan kommunikációs programmal rendelkezzen, amely biztosítja a közte és a másik számítógép között mind a fel-, mind pedig a letöltést. E lehetőség is nagy hatással lesz az állományfejlesztésre. Ebben az összefüggésben a feltöltés a fölérendelt, a "gazda" rendszerhez (host system) továbbított kérdésfeltevést jelenti, míg a letöltés a kérdés eredményének lemezre vitelét és tárolását. Az a lehetőség, hogy bárki hozzáférhet a központi egységben tárolt cikkek, könyvek, beszámolók, kiadott és kiadatlan kéziratok stb. szövegéhez, a könyvtárakat majd olyan rendszer előfizetésére készíti, amely garantálja az általuk kívánt szövegek on-demand kinyomtatását. Ebben a helyzetben a meghatározott szakterületek folyóiratainak átfogó gyűjtése elveszti jelenlegi jelentőségét, s közülük a könyvtárak csak az alapvető fontosságúakat fogják megtartani, nem utolsósorban azért, mert mindig lesznek olyan olvasók-kutatók, akik nehezen tudnák munkájukban nélkülözni a böngészést.

Az eddigiekből látható, hogy technikailag nincs akadálya valamennyi szöveges dokumentum elektronikus formára való konvertálásának, azaz az itt vázolt jövőkép korántsem utópia.

De hát – mint sokan jósolják – valóban megszűnik-e a könyvtár, a könyvtárba járás és a könyvtárhasználat? A veszély mindenestre komoly,

de a temetésre csendítők kevéssé számolnak az emberi természettel és az emberi élethelyzetek változatosságával. Növekszik azok tábora is, akik a számítástechnika további finomodásától és további adatbázisok keletkezésétől sem féltik a könyvtárak jövőjét. Szerintük a könyvtárak létjogosultsága, hasznossága azért elvitathatatlan, mivel

- ▶ társadalmi kiutat jelentenek mindazoknak, akik menekülnek a mindennapi tevékenységből,
- ▶ segítik a kutatót annak eldöntésében, hogy a téma vizsgálatához szükséges minden utat végigjárt-e,
- ▶ "sugallják" a konkrét kutatás adekvát forrásait és stratégiáit,
- ▶ vezetik, tanácsokkal látják el a kutatót a meglévő források hasznosításában.

Ez idő szerint a számítógép főleg arra használatos, hogy a papírra nyomtatott szöveget elektronikus formába tegye át, és hatékonyan manipulálja. Az olvasó azonban rendszerint nem a teljes könyvet, cikket stb. kívánja a képernyőn szemügyre venni. Míg a nyomtatott szót nyomtatott médiára szánta a szerzője, az ezután következő generációk írói már mindinkább az elektronikus média számára fognak írni. Ebben az elektronikus kommunikációban feltételezhetően már mozgó vagy animációs tárgyakkal fogják szemléltetni a fogalmakat és elméleteket vagy az elmondandó történeteket, s bizonyára az sem lesz keresztülvihetetlen, hogy az író-néző párbeszéd során a néző is manipulálhassa a történetet, s így különböző befejezésekhez jusson. Megannyi újabb kommunikációs mód és fogás fog még megszületni, aminek szükségképpen megint hatása lesz a könyvtár mindenkorai állománygyarapítására. De mi lesz a jelenlegi állománygyarapítókkal? Mint információs szakembereknek minden bizonnyal továbbra is alapvető feladatuk lesz, hogy az olvasót elvezessék a szükséges forráshoz, el tudják érni akár a nyomtatott, akár az elektronikus formában tárolt információkat, majd a használó segítségére tudjanak lenni azok értelmezésében. A számítógép ugyanis nem képes szóról szóra megválaszolni minden kérdést, és nem alkalmas arra sem, hogy a kutatót végigvezesse a kutatási eljárás. E ponton válik a könyvtáros szakmai és számítástechnikai tudása rendkívüli fontosságúvá, nélkülözhetetlenné, kötelezővé.

/JARAMILLO, G. R.: Computer technology and its impact in collection development. = *Collection Management*, 10. köt. 1 – 2. sz. 1988. p. 1 – 13./

(Zoltán Imre)